

היום נלמד בעזרת ה':

ברכות דף מח

קטן פורח (= קטן שצמחו לו שתי שערות, ועדיין אינו בן 13 שנה) אין מזמנים עליו, וקטן היודע למי מברכים מזמנים עליו.

תשעה שאכלו פת מצטרפים עם אחד שאכל ירק לזימון של עשרה. הגמרא דנה האם גם ששה שאכלו פת מצטרפים עם ארבעה שאכלו ירק - כיון שיש רוב שאכלו פת, או שצריך רוב הניכר (= 7 מול 3).

ראיה שאפשר לזמן ללא אכילת פת: מעשה בינאי המלך והמלכה שאכלו סעודה עם פת, ומאחר שינאי הרג את כל חכמי ישראל לא מצא מי שיברך ויוציא אותם ידי חובתם (הם לא ידעו לברך בעצמם!). אמרה לו אשתו שהיא יכולה להביא לו חכם אחד שיוציאם ידי חובתם, בתנאי שישבע לה שלא יזיק לו. נשבע לה ינאי והביאה לו את רבי שמעון בן שטח (שהיה אחיה), והושיב אותו בין המלך והמלכה. נתנו לרבי שמעון בן שטח כוס יין לברך ברכת המזון כדי שיוציאם ידי חובה. אמר להם רבי שמעון בן שטח: איך אברך? והרי לא אכלתי אתכם! וכי אברך "ברוך שאכלו ינאי וחבריו"? שתה רבי שמעון בן שטח את הכוס, ונתנו לו כוס יין נוספת כדי לברך ברכת המזון ובירך עליה והוציאם ידי חובה. מכאן ראיה שאפשר לזמן ללא אכילת פת.

הגמרא דוחה ראיה זו ואומרת שזו דעתו של רבי שמעון בן שטח, אבל ההלכה היא שלהצטרף לזימון אפשר אפילו אם אכל רק גרוגרת (= תאנה מיובשת) אחת, אבל להוציא את הרבים ידי חובה "לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתם עד שיאכל פת".

מי תיקן את ברכת המזון: משה תיקן לישראל את ברכת "הזן את העולם" כשירד המן, יהושע תיקן את ברכת הארץ (= "נודה לך... על הארץ ועל המזון") כשנכנסו לארץ ישראל, דוד ושלמה תיקנו את ברכת "בונה ירושלים" - דוד תיקן לומר בה "על ישראל עמך ועל ירושלים עירך" ושלמה תיקן הוסיף בה "על הבית הגדול והקדוש", חכמים תיקנו לומר את ברכת "הטוב והמטיב" ביום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה - "הטוב" שלא הסריחו "והמטיב" שניתנו לקבורה.

(המשך בדף הבא ↓)

(המשך מדף קודם ↑)

סדר ברכת המזון: (1) הזן את העולם. (2) ברכת הארץ. (3) בונה ירושלים. (4) הטוב והמטיב. ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה (= מוסיף את "רצה והחליצנו" בין "רחם" ל"בונה ירושלים"), ואם לא אמר "רצה והחליצנו" שם אלא בברכה אחרת אינו צריך לחזור. לדעת רבי אליעזר רשאי להזכיר "רצה והחליצנו" בכל ברכה שרוצה. ולדעת חכמים חייב לומר "רצה והחליצנו" בנחמה בלבד (= בין "רחם" ל"בונה ירושלים"), ואם לא הזכיר שם, חייב לחזור.

המקור לברכת המזון מהתורה שנאמר: "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ". וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ - זו ברכת הזימון. אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ - זו ברכת הזן. עַל הָאָרֶץ - זו ברכת הארץ. הַטֹּבָה - זו בונה ירושלים. אֲשֶׁר נָתַן לָךְ - זו הטוב והמטיב.

עד כאן למדנו שמברך לאחר המזון, ברכה לפני המזון מנין? הרי זה קל וחומר! אם כשהוא שבע הוא מברך, כשהוא רעב כל שכן שעליו לברך!

רבי חולק ואומר שלא צריך את הק"ו ללמוד שמברך לפני האוכל, כיון שכך הוא סדר הלימוד מהמקראות: ברכת הזימון נלמדת מהפסוק "גִּדְלוּ לַיהוָה אֹתִי וּגְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יִחַדְזוּ". וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ - זו ברכת הזן. עַל הָאָרֶץ - זו ברכת הארץ. הַטֹּבָה - זו בונה ירושלים. אֲשֶׁר נָתַן לָךְ - שמשעה שנתן לך אתה חייב לברך, מכאן לומדים ברכה לפני האכילה. את ברכת "הטוב והמטיב" לא לומדים מהתורה כיון שהיא תקנת חכמים שתיקנה ביבנה.

רבי יצחק אומר שחייב ברכה קודם האכילה לומדים מהפסוק: "וּבֵרַךְ אֶת-לַחְמְךָ וְאֶת-מִימֶיךָ" אל תקרי "וּבֵרַךְ" אלא "וּבִרְךָ", ו"לחם" הוא נקרא רק קודם האכילה (כיון שלאחר שהתעכל במעים כבר אינו קרוי "לחם").

רבי נתן לומד חייב ברכה קודם האכילה מהפסוק שנאמר לגבי שאול שחיפש את האתונות (בספר שמואל): "כִּבְאֲכֶם הָעִיר כִּן תִּמְצְאוּן אֹתוֹ בְּטָרִם יַעֲלֶה הַבְּמֹתָה לְאָכַל

(המשך בדף הבא ↓)

(המשך מדף קודם ↑)

כִּי לֹא יֵאָכֵל הָעֵם עַד בָּאוּ כִּי הוּא יִבְרַךְ הַזֶּבֶחַ אַחֲרֵי כֵן יֵאָכְלוּ הַקֹּרְאִים" - מכאן שמברכים לפני האכילה. (ראה הרחבה ב'מושגים בדף').

הגמרא מביאה דעות שונות מנין לומדים שיש חיוב לברך ברכת התורה: (1) מקל וחומר - אם מברך על חיי שעה (= מזון) ק"ו שמברך על חיי העולם הבא (= התורה). (2) שנאמר: "עַל הָאֶרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ" ונאמר "וְאֶתְנָה לָךְ אֶת-לַחַת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה" - לומדים "נתינה" מברכת המזון לברכת התורה. (3) "וְאֶכְלֶתְּ וְשִׁבְעֶתְּ וּבִרְכָתְךָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאֶרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ" - "טובה" זו תורה.

מושגים בדף

ינאי המלך: היה בן שבוייה ונפסל מהכהונה. חכמים מיחו בו כשראו אותו לובש את הציץ של הכהן גדול שלא כדיון, ועקב כך הרג את כל חכמי ישראל. היחיד שניצל היה רבי שמעון בן שטח, שהיה אחיה של המלכה שהחביאה אותו. (וראה בקידושין דף סו ע"א את כל הענין). **חורבן ביתר:** העיר ביתר חרבה כחמישים שנה לאחר חורבן בית המקדש השני. הגמרא בגיטין (דף נז ע"א) אומרת: "גדע בחרי אף כל קרן ישראל" (איכה ב, ג). א"ר זירא א"ר אבהו א"ר יוחנן אלו שמונים [אלף] קרני מלחמה שנכנסו לכרך ביתר בשעה שלכדוה, והרגו בה אנשים ונשים וטף, עד שהלך דמן ונפל לים הגדול. שמא תאמר קרובה היתה, רחוקה היתה מיל. תניא, רבי אליעזר הגדול אומר: שני נחלים יש בבקעת ידים, אחד מושך אילך, ואחד מושך אילך, ושיערו חכמים שני חלקים מים ואחד דם. במתניתא תנא: שבע שנים בצרו עובדי כוכבים את כרמיהן, מדמן של ישראל בלא זבל. **שאל והאתונות:** שאלו הלך עם נערו לחפש את האתונות שאבדו לאביו, בדרך הם פגשו נערות ושאלו אותן "היש בזה הרואה?" (= האם יש כאן נביא שיוכל לגלות לנו היכן האתונות?). הנערות השיבו להם שימהרו למצוא את שמואל בכניסתם לעיר, שכן מיד אח"כ הוא יעלה להקריב שלמים בבמה ויברך את ברכת הזבח (= "ברוך אתה... אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול את הזבח") ואח"כ יאכלו כל הקרואים, ומכאן שמברכים לפני האכילה. לאחר מכן שאל פגש את שמואל, ושמואל משח אותו למלך על ישראל.